

GOALKEEPER НАБОКОВ

Незвичайна тема для літературного дослідження виправдовується незвичайним предметом і об'єктом дослідження. Володимир Володимирович Набоков – особливий письменник не тільки для російської, а й для світової літератури, його життєві інтереси виходять далеко за межі звичного для авторів опису дійсності. Природжений візіонер, він вважав, що «...высшая мечта автора: превратить читателя в зрителя...» [3, с. 342].

Характерний сюжетний прийом письменника Набокова – захопити читача динамічним детально-виразним описом введеного згодом у кульмінації азартного спортивного поєдинку головного персонажа з потужним суперником. Протистояння передається автором не тільки за допомогою тексту з рельєфно виписаною пластикою тілесності, але й показом індивідуально-психологічних переживань особливого, набоківського, героя.

У художні твори письменника стрімким свіжим вихором оновлення традиційного світу вривається ХХ століття – його ровесник. Динаміка й фатальна неминучість кінця Класичної епохи виводять на авансцену нового літературного героя, так неподібного до головних персонажів попереднього періоду російської літератури. Прекрасна фізична форма, чудова душевна цілеспрямованість вчинків, упевненість («уверенность» – *одне з улюблених слів у В. Н.*) у власних силах проявляються у набоківського героя в емоціях спортивного азарту, спраглисть до моральної та фізичної перемоги в непримиренному двобої. І це некласична сатисфакція – з циліндрами, увіткнутою посередині арени тростиною й білими пальчатками дуелянтів. У суперників творів Набокова зброя, сказати б, більш вишукана, в модерному дусі Прекрасної Епохи. І якщо це пальчатки, то – боксерські або воротарські рукавички, може, для велосипедної чи автомобільної їзди. І якщо білі, то – туалети для великого тенісу, м'яч, ракетка, шахові фігури.

Усі ці новомодні захоплення швидко приживалися в родині Набокових (відомих у Петербурзі англоманів), у якій усе – від сірників і спецій до модних туалетів і недавно винайдених авто – купувалося в спеціалізованому магазині англійських товарів. Автобіографічними пасажами з власного дитинства автор неодноразово й наполегливо, невтомно із задоволенням, щедро буде обдаровувати своїх героїв, надаючи їх спогадам достовірності й особливої виразності.

На одному з двох наявних у родині автомобілів Володю Набокова привозив водій до Тенішевського училища, де хлопчик уперше познайомився з новою англійською грою, в яку із захопленням ганяли пітерські школярі та гімназисти. Закінчивши цей же навчальний заклад у 1907 році, Осип Манделштам залишить спогади про безтурботне життя шкільної пори: «...во дворе огромного доходного дома, с глухой стеной, здали видной боком, и шустовской вывеской, десятка три мальчиков в коротких штанишках, шерстяных чулках и английских рубашечках со страшным криком играли в футбол» [1, с. 366].

Саме в училищі, в оточенні таких хлопчаків, заохочуваних у старших класах заняттями юриспруденцією та спортом (особливості училища), багато в чому визначилися основні риси характеру, погляди на світ і звички майбутнього

письменника. Чому ж пристрась до футболу стає невід'ємною складовою життєвого і творчого шляху Володимира Набокова, поряд із шахами, метеликами, Росією? Чому, врешті-решт, у цій динамічній, азартній грі Набоков вибирає амплу голкіпера, як тоді називали теперішніх воротарів. Усе тому, що у перших goalkeeper'ів і воріт-то не було, та й самі вони з'явилися не відразу.

Однією зі спонук звернення до заявленої теми стала написана в 2012 році та в 2016 році надрукована у видавництві «Ексмо» книга «Непробиваемые. Истории о лучших вратарях мира». Її створив Джонатан Вілсон, відомий американський спортивний журналіст, автор кількох книг, присвячених футболу. Остання – «Революция на газоне. Книга о футбольных тактиках» («Ексмо», 2018 р.). Перед прологом у книзі про воротарське мистецтво її автор висловлює подяку багатьом людям із різних країн світу, які надали йому допомогу, в тім числі українцям – Тарасу Гордієнкові та Олександрю Середі.

Вивчаючи історію зародження гри у футбол, формування правил, Вілсон особливу увагу звертає на виняткове положення воротаря команди. Спочатку жодних правил у цій грі не існувало – вони вироблялися з появою необхідності разом із розвитком особливої футбольної культури, що охопила невдовзі усі країни та континенти, об'єднавши у співтовариство футбольних уболівальників абсолютно різних людей. І навіть те, що футбол не можна просто дивитися, ним можна й потрібно обов'язково «захворіти» – ще одна характерна риса «гри мільйонів».

Як відомо, футбол – це англійський винахід, і первинною метою гравців була демонстрація прекрасного вміння «вести м'яч» (дриблінг), а оборонним діям не приділялося належної уваги. Тому в першому матчі, проведеному за правилами Футбольної асоціації, зареєстрованої в 1863 році, відзначені позиції дев'яти форвардів і всього двох (!) захисників. З'явилися пізніше ворота, які позначалися (як і у нашому дворі) двома встромленими в землю палицями. І хоча відстань між ними ще не встановлена, той факт, що її потрібно комусь конкретно захищати став незаперечний [6]. Так протягом ХІХ століття визначалося амплу голкіпера.

У чому ж особлива роль цього командного гравця у футбол? І чим вона привернула Набокова, який порівнює в автобіографії «Другие берега» (1954) цю пристрась, що з нею він пішов у «голкіперство», з тим, «...как иной уходит в суровое подвижничество» [2, с. 241]. Відверто щирий у своїх мемуарах, автор зізнається, що «...не отдавал школе ни одной крупницы души, сберегая все свои силы для домашних отряд, – своих игр, своих увлечений и причуд, своих бабочек, своих любимых книг...» [1, с. 241]. Але, як брати участь у командній грі хлопчиків, який «уже тогда испытывал непреодолимое отвращение ко всяким группировкам, союзам, объединениям, обществам», але який водночас «был превосходным спортсменом» [2, с. 241]?

Як і в наших дворових футбольних баталіях, так і в пору зародження футболу з усієї команди виділялися результативні гравці, з відмінним дриблінгом і ті, що забивають голи. Природно, що не володіючи цією майстерністю, фізично слабким і просто боязким членам команди випадало місце, у кращому випадку, в захисті. При такому розкладі формувався імідж воротаря, як гравця команди, який не бере участі в загальнокомандних діях. Таке ставлення до голкіпера як до нероби, котрий не вносить своєї лепти до загальної перемоги, радше навпаки, допускає промахи, які призводять до поразки, дотепер залишається характерною рисою англійського футболу. До того ж це амплу на зорієри футболу діставалася будь-якому польовому гравцеві або втомленому від бігу ветерану. У 1870 році позиція голкіпера була закріплена

правилами, але тільки в 1909 році у воротарів з'явилася особлива форма, що виділяє їх серед гравців обох команд. Голкіперська форма вирізнялася шапочкою, з падінням якої судді було проблематично встановити, хто з гравців має право брати м'яч до рук. Цей реквізит футбольної форми зберігся до недавнього часу. Вболівальники старшого покоління згадають знамениту на увесь світ кепку Льва Яшина, єдиного (!) з голкіперів, який удостоївся найпрестижнішого індивідуального футбольного трофея і був неперевершеним спортсменом Золотого м'яча. Молодші ж фанати футболу розкажуть про бейсболку Кріса Кіркланда, який нещодавно залишив свій пост у воротах «Шеффілда Уенсдея» або бандану воротаря збірної Колумбії (1991-2009) Мігеля Ангеля Калера.

На фотографії берлінського періоду Набоков відображений у традиційному для тодішніх воротарів однотонному светрі з коміром поло на тлі інших гравців команди, одягнених у смугасту форму. Там же, в Берліні після отриманої травми голови та поламаних ребер у матчі команди Російського клубу з німецькими робітниками, уже будучи сімейною людиною, тридцятип'ятирічний Набоков завершив активну спортивну кар'єру. Це не завадило видатному письменнику неодноразово повернутися до футбольної теми у своїй творчості.

I, нарешті, останнє – номер. Нумерація гравців була введена вже в 30-х роках минулого століття для їх розрізнення на полі. На початку кожного матчу футболістам привласнювали номери за порядком їх появи на зеленому газоні. Так як голкіпер виходив на поле першим, за ним і закріпився почесний порядковий номер, який зробив голкіпера згодом дійсно гравцем № 1 у команді.

Відомий радянський тренер Марк Тунісу своїй книзі «Психологія вратаря» (СПб., 2010) говорить про особливу методику підготовки цих гравців у сучасному футболі й виділяє якості, що відрізняють голкіпера від інших членів команди [5].

Розглянемо ж ті з них, що характеризують положення воротаря у команді, та порівняємо з місцем, яке посідає особистість і творчість Володимира Набокова в російській літературі.

Володимир Набоков проявив свій неабиякий письменницький талант уже наприкінці епохи класичної російської літератури, ставши одним із останніх її представників в емігрантському середовищі та одним із перших зберігачів та продовжувачів її традицій у літературі ХХ століття. Таким чином, він ніби стоїть на сторожі, охороняє ворота як свого роду вхід до російської словесності.

Воротар – футболіст, член команди, але водночас – анти-футболіст; його гра ніби анти-командна, оскільки його завдання – не дати забити гол, протилежне до того, що намагаються зробити інші десять гравців. Голкіпер може брати м'яч руками, за що суворо карають інших футболістів, він одягнений по-іншому, не бігає з усіма, ніби й не бере участі в спільній справі. Так і тексти Володимира Набокова перебувають в позірно осібному положенні щодо загальноросійського літературного процесу, їх автор уникає зближення з будь-якими літературними напрямками, їх представниками, навіть зі своїм кумиром Бунінім. Набоков обирає в літературі творчу манеру, близьку до прийомів голкіпера у футболі – наглядно-сторонню позицію на полі, приходячи на допомогу в критичний момент, коли інші гравці не впоралися з поставленим завданням. Так само, як футбольний голкіпер вирізняється своїм виглядом і амплуа з-посеред інших гравців команди, так особистість і творчість Володимира Набокова виділяється не тільки своєю незвичайною письменницькою манерою, але й роллю в історії російської літератури загалом.

А ставлення до воротаря як до гравця, що стоїть на полі осібно, іноді виявляє дива акробатики та врятовує команду, тобто віртуоза сейвів, абсолютно змінилося після популяризації футболу в 60-70-х роках минулого століття. Тепер, у сучасному футболі, чим менше голкіпер торкається м'яча, тим більше роботи він проводить із гравцями захисту, які повністю йому підпорядковані. Його завдання так вибудувати оборону команди, щоб не дати можливості гравцям суперника пробити по своїх воротах.

І хоча пройшов час Великої російської літератури і великих російських письменників, і сумно проводжати в історію класичні традиції видатних футбольних голкіперів, завжди залишається пам'ять про творчість людини, яка уособлювала собою, те що називається the last line of defense. Створення романтичного образу голкіпера як останнього активного гравця оборони й одночасно відстороненого спостерігача, який сформувався у футбольній культурі ХХ століття, знайшло відображення у спогадах Набокова: «В большей мере, чем хранителем футбольных ворот, я был хранителем тайны. Сложив руки на груди и прислонясь к левой штанге, я позволял себе роскошь закрыть глаза, и в таком положении слушал плотный стук сердца, и ощущал слепую морось на лице, и слышал разорванные звуки еще далекой игры, и думал о себе как о сказочном экзотическом существе, о переодетом английским футболистом и сочиняющим стихи, на непонятном никому языке, о неизвестной никому стране. Не удивительно, что товарищи мои по команде не очень меня жаловали» [4].

У висновку хочеться відзначити ще одне футбольно-літературне явище – появу в 2016 році колективної монографії «Ликует форвард на бегу...» Футбол в русской и советской поэзии 1910-1950 годов» Алсу Акмальдінової, Олега Лекманова, Михайла Свердлова. В цьому виданні авторський колектив зібрав, класифікував і проаналізував поетику різноманітних проявів футбольної тематики першої половини ХХ століття. Їх дослідження, сподіваємось, належить найближчому майбутньому. І в цьому контексті традиція Володимира Набокова посідає особливу нішу.

Список використаної літератури:

1. Мандельштам О. Э. Шум времени // Мандельштам О. Э. Собрание сочинений : в 4-х т. Москва : Арт-Бизнес-Центр, 1993. Т. 2. 704 с.
2. Набоков В. В. Другие берега // Набоков В. В. Собрание сочинений : в 4-х т. Москва : Правда, Огонек, 1990. Т. 4. 478 с.
3. Набоков В. В. Отчаяние // Набоков В. В. Собрание сочинений : в 5-х тт. Санкт-Петербург : Симпозиум, 2001. Т. 3. 832 с.
4. Набоков В. В. Память, говори. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/81967/70/Nabokov_-_Pamyat%27%2C_govori_%28per._S._II%27in%29.html (дата звернення: 25.09.2017).
5. Тунис М. Психология вратаря. Санкт-Петербург : Человек, 2010. 190 с.
6. Уилсон Дж. Непробиваемые. Истории о лучших вратарях мира. Москва : Эксмо, 2016. 530 с.

Анотація

Кискін Олексій. «Goalkeeper Набоков»

Автор статті намагається порівняти позицію, що займає творчість і постать російського та американського письменника В. В. Набокова в історії класичної російської літератури ХІХ – ХХ століть, притаманні йому стилістичні прийоми з

постаттю та манерою голкіпера, футбольного гравця. Захопившись ще у дитинстві цією тоді ще новомодною англійською грою, Набоков через усе своє життя й творчість проніс любов до цієї гри, де він саме виконував роль захисника воріт. Як і футбольний голкіпер останнім стає на контрольному кінцевому порозі гри, так постать і творчість В. В. Набокова завершує традицію Великої російської літератури, на початку якої неперевершений, за думкою автора ліричної мініатюри «Football», талант О. С. Пушкіна.

Ключові слова: голкіпер, візіонер, командна гра, правила гри у футбол.

Summary

Kyskin Oleksiy. «Goalkeeper Nabokov»

The author of the article tries to compare the position occupied by the work and figure of the Russian and American writer V. V. Nabokov in the history of classical Russian literature of the 19th and 20th centuries, with his stylistic techniques inherent in the figure and manner of a goalkeeper, a football player. Getting involved, when he was a child, in this newfangled English game that time, Nabokov, through all his life and creativity, had a love for this game, where he himself acted as the goalkeeper. Just as a football goalkeeper is the last to become at the checkpoint of the game, both the figure and the work of Vladimir Nabokov completes the tradition of Great Russian literature, at the beginning of which is unsurpassed, according to the opinion of the author of the lyrical miniature «Football», the talent of Alexander Pushkin.

Key words: goalkeeper, visionary (imagers), team game, rules of the game in football.

DOI 10.31909/2663-7103.2019-(5)-5

УДК 821.161.2.09-1Костенко

Григорій Клочек
(м. Кропивницький)

ДО ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНОСТІ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЩО В НАС БУЛО? ЛЮБОВ І ЛІТО»)

Євген Маланюк в есеїстичному шкіці «Думки про мистецтво» (1923) спеціально зупинився на проблемі єдності музики й справжнього мистецтва. То ж прислухаймося до його думок: «Душею мистецтва є р у х – р и т м – м у з и к а (первісність творча), що одухотворює матеріал (первісність косну) і обертає її в твір.

[...] Тому музика (яко рух – ритм) може служити одиницею мірення для інших мистецтв.

[...] Отже даний твір тим досконаліший, чим вірніше для нього винайдено кількість музики (руху), потрібною, щоб опанувати матеріал.

Ця кількість музики і є коефіцієнтом гармонії (між «змістом» і «формою»), якою характеризується артистичний твір.